

Vælgernes kryds

Denne artikel belyser spørgsmålet om, hvad der bestemmer partivalget blandt danske vælgere, og hvad der sker under en valgkamp. Det sker på grundlag af interviewdata, som er indsamlet efter hvert folketingsvalg siden 1971. Interessen gælder ikke noget specielt valg, og artiklen behandler derfor normalforløbet ved et gennemsnitsvalg¹⁾.

Vælgervandringer

Resultatet af et folketingsvalg bliver til gennem millioner af individuelle beslutninger. Da stemmeafgivningen er hemmelig, kendes resultater af beslutningerne kun som et samlet stemmetal. Gennem sammenligning med resultatet af forrige valg kan man konstatere nettoforskydningerne, d.v.s. frem- og tilbagegang i partiernes stemmetal²⁾. Summen af nettoforskydningerne i partiernes styrke ved et dansk valg har i gennemsnit været 16%, og det er udtryk for en betydelig ustabilitet. Samtidig viser tabel 1, at ustabiliteten har været stigende i efterkrigstiden og således er udtryk for en tiltagende opløsning af et tidligere ret fast partimønster: I 1950erne var nettoforskydningerne gennemsnitligt 6% pr. valg, lige som i mellemkrigstiden, i 1960erne voksede de til 9% og i 1970erne og 1980erne til 16%.

Men tabellen viser også, at bevægeligheden nåede sit højdepunkt ved de tre valg midt i 1970erne. Ved de seneste tre valg er der sket en afgjort stabilisering med forskydninger på 11-13%

Nettostabiliteten siger imidlertid ikke noget om stabiliteten på individniveau. Man kan ikke af valgresultatet se, hvor mange, der skiftede parti, kun resultatet af partiskifterne. Men gennem interviewundersøgelser har man også mulighed for at belyse den individuelle vælgerstabilitet, og det viser sig da, at de samlede adfærdsforandringer ved et valg (bruttoforskydningerne) er dobbelt så store som de nettoforandringer, som de frembringer.

Forskellen mellem et partis stemmetal ved to valg, nettoforskydningen, er i virkeligheden resultatet af seks forskellige bevægelser. Partiet taber stemmer til andre partier. Derfor kan et parti godt være i nettostabilitet, selv om det har betydelig stemmeudveksling med andre partier, blot de er i balance³⁾. Hertil kommer imidlertid virkningen af ændringer i valgdeltagelsen. Stemmeprocenten i Danmark er ret stabil, omkring 87-88%⁴⁾. Men det er ingenlunde de samme 12%, der bliver væk fra det ene valg efter det andet, faktisk er der kun halvdelen af sofavælgere, der går igen ved to valg efter hinanden. Valgresultatet påvirkes altså af, hvilke partier de 6% nye sofavælgere falder fra, og hvordan de 6% tidligere sofavælgere stemmer. endelig er nogle vælgere døde siden sidste valg, og andre har opnået valgrejsalderen.

Tabel 1. Netto-, brutto- og blokforskydninger. Procent af afgivne stemmer.

											Gennemsnit 1971-84		
	1950 erne	1960 erne	1971	73	75	77	79	81	84	87	Lavinter- essevalg	Højinter- essevalg	Alle valg
Nettoforskydning ...	6	9	9	29	18	18	11	13	11	9	10	20	16
Bruttoforskydning .			26	39	32	31	28	32	33		29	34	32
Netto/bruttoforsk. .			35	47	56	58	39	41	33		34	59	50
Blokkforskydning	2	4	+6 ÷ 15	+4	+6	+2	÷ 2	÷ 1	+2		3	7	5

Tabel 2. Stemmemforskydninger mellem to valg. Hjørneprocent, vejlet.

Antal (= 100%) : 6115.

Valgdeltagelse ved seneste valg	Valgdeltagelse ved forrige valg			Alle vælgere
	Stemte	Stemte ikke	Havde ikke valget	
Stemte på samme parti	60		60	
Stemte på nyt parti	16	6	5	27
Stemte ikke	5	7	1	13
Alle vælgere	81	13	6	100

Tabel 2 viser bruttobevægelserne ved et gennemsnitsvalg. Det fremgår, at kun 60% af de valgberechtigede stemte på et parti, som de også havde stemt på ved forrige valg. 13% havde ikke stemt, og de øvrige 27% havde stemt på et parti, som de ikke havde stemt på sidst, enten fordi de havde skiftet parti (16%), eller fordi de havde været sofavælgere (6%) eller slet ikke havde valget (5%). Af de afgivne stemmer stammede de 69% fra stabile vælgere, 18% fra partiskiftende 7% fra tidligere sofavælgere og 6% fra førstegangsvælgere.

Da valgdeltagelsen er ret konstant, ligger antallet af tidligere sofavælgere også ret fast. Antallet af førstegangsvælgere varierer med valgperiodens længde, og den har været ret kort i det sidste ustabile tiår. Men ved efterårets valg var der efter en fuld valgperiode deltagelse af næsten fire nye årgange, ialt 300.000, og de fik derfor betydelig vægt i valgresultatet. Antallet af partiskiftende varierer voldsomt

fra valg til valg, det har siden 1970 svinget mellem 9 og 29%.

Forskydningerne i valgresultatet påvirkes selvsagt ikke af de stabile, de stammer fra de tre vandrergrupper. Men disse bidrager ikke lige meget. Kun i det omfang, de fordeler deres stemmer væsentligt anderledes end de stabile, påvirker de valgresultatet. Og her afviger de tidligere sofavælgere mindst. Sofavalg har sjældent politiske årsager, ofte er det ufrivilligt (sygdom, bortrejse o.lign.), og når de tidligere sofavælgere igen møder frem, adskiller de sig ikke så meget fra resten af befolkningen. Noget lignende kunne man måske forvente af førstegangsvælgere. De adskiller sig imidlertid fra ældre vælgere ved, at de ikke har nogen partitilknytning fra tidligere valg. De er derfor meget påvirkelige for de korttidsfaktorer, der præger valgkampen og dermed forskydningerne ved det pågældende valg. Men den største indflydelse har valgkampfaktorerne naturligvis på de vælge-

re, der rent faktisk skifter parti. Da de samtidig udgør den største af vandrergupperne (noget større end de to andre tilsammen), giver partiskifterne langt det største bidrag til valgets forskydninger.

Når 32% af vælgerne stemmer på et parti, de ikke stemte på ved forrige valg, er det udtryk for en meget betydelig ustabilitet på individniveauet. Man kan undre sig over, hvordan det overhovedet er muligt at bevare et minimum af kontinuitet i partistrukturen under disse omstændigheder. Men faktisk fører de omfattende bruttoforskydninger kun til nettoforskydninger, der er halvt så store, nemlig 16%. det skyldes, at ikke alle vandring fører til nettoforskydninger. I det omfang, de tidligere sofavælgere af førstegangsvælgerne fordeler deres stemmer på samme måde som de stabile, bidrager de ikke til partiforskydningerne. Det samme gælder i og for sig skifterne. Hvis alle partier udvekslede lige mange stemmer, ville der ikke ske nogen nettoforskydninger. Men normalt er partiskift ved et dansk valg præget af nogle hovedstrømninger, f.eks. i retning af nogle bestemte partier, der har valgvinden med sig. Der er imidlertid altid nogle stemmевandring, der går i den modsatte retning og således modvirker hovedstrømmen.

I tabel 1. sammenlignes netto- og bruttoforskydningerne for en række valg. Der er naturligvis stor forskel på forskydningernes størrelse ved de enkelte valg. Den mindste nettoforskydning var 9% i 1971, den største 29% i 1973. Man kan sondre mellem lavinteressevalg, hvor der ikke er nogen særlige stridsemner oppe i valgkampen, hvor vælgerne interesse er begrænset, og hvor tilskyndelserne til at skifte parti er små. De er præget af stabilitet. 1971, 1979 og 1984 er eksempler på lavinteressevalg. Andre valg samler sig om nogle bestemte spørgsmål, der vækker

stor vælgerinteresse om valgkampen og fører til mange partiskift, ofte i retning af nogle få partier, som har tiltrukket sig særlig opmærksomhed under valgkampen.

Fremskridstpartiets og Centrum-Demokraternes gennembrud i 1973 og regeringen Hartlings fald i 1975 er eksempler på emner, der skabte højinteressevalg præget af store vælgervandring og udsædvanlige vandringsmønstre.

Tabellen viser at forholdet mellem netto- og bruttovandring varierer meget. Forskellene er størst ved lavinteressevalg. Da disse ikke præges af bestemte hovedstrømninger, vandrer vælgerne på kryds og tværs mellem partierne, og mange af disse partiskift opvejer derfor hinanden, således at de samlede styrkeforskydninger bliver små. Derimod går de fleste partiskift ved højinteressevalg i retning af nogle få vinderpartier, og de bidrager derfor til store nettoforskydninger i styrkeforholdet mellem partierne.

Men selv om nettoforskydningerne kun udgør det halve af bruttovandringerne, så er styrkeforandringer på 10 eller 20% alligevel så store, at det indebærer en alvorlig rystelse af balancen mellem partierne. Men af flere grunde er de politiske virkninger af ustabiliteten trods alt begrænsede. For det første sker størstedelen af partiskiftene mellem hinanden nærtstående partier. Det er af folkestyrets paradokser, at den stærkeste konkurrence ved valgene er mellem de partier, som står hinanden nærmest politisk, og som derfor bedst kan arbejde sammen på det parlamentariske plan. Det forhold, at der i dag er betydeligt flere partier på stemmesedlen end tidligere giver også flere partiskift.

De forskydninger ved valget, som virkelig tæller, er imidlertid dem, der foregår mellem de to parlamentariske blokke,

den borgerlige og den socialistiske, og som derfor påvirker regeringsdannelse og lovgivningsflertal. Men tabel 3 viser, at forskydningerne hen over midten er meget mindre end nettoforskydningerne, faktisk er der en overordentlig stabilitet i balancen mellem højre og venstre. Det indebærer dog ikke, at der er regeringsstabilitet, fordi den stabile balance går præcis midt gennem vælgerkorpset, så ganske små forskydninger i den ene eller den anden retning kan føre til flertalsskifte. Således har valgene på Færøerne og Grønland flere gange været udslagsgivende.

En anden grund til, at forskydninger på 10-20% trods alt har begrænset virkning, er, at der er en tendens til udligning i det lange løb. Det, et parti taber ved det ene valg, vinder der ofte tilbage ved det næste. Valgene indebærer således oftest korttidssvingninger omkring partiernes normalstemmetal. Først ved hvis forskydningerne ved det ene valg efter det andet går i samme retning, indebærer udviklin-

gen en strukturforandring i partisystemet. Det har været diskuteret meget, om det opbrud i det danske partisystem i 1970'erne, som fandt udtryk i nye partiers gennembrud og i store nettoforskydninger, var led i en omstrukturering af det danske partisystem. Men den eneste varige forandring, der kan konstateres, er en tilbagegang for de tre gamle partier, og fremkomsten af et større antal mindre partier på begge sider af midten, medens den overordnede balance mellem højre og venstre er bevaret. Og medens der i en overgangsperiode (1966-77) skete betydelige højre- og venstresving ved de enkelte valg, er stabiliteten også her genoprettet: De fire sidste valg har kun indebåret forskydninger i blokbalancen på 1-2%

Beslutningsproces

Valgresultaterne viser forskydningen mellem stemmefordelingerne på to valgdage. Men der er naturligvis udtryk for forandringer i partiernes tilslutning og popula-

Tabel 3. Partiforskydninger før og under valgkampen i 1984.

Partistyrke før opløsningen er et gennemsnit af tre meningsmålinger fra begyndelsen af august 1987, styrke under valgkampen er et gennemsnit af syv målinger foretaget af forskellige bureauer.

	Partistyrke				Partiforskydning			
	Valg 1984	Før opløsn.	Under valgk.	Valg 1987	Før valgk.	Under valgk.	Sidste dage	I alt
Socialdemokratiet	31.6	28.9	27.3	29.3	+ 2.7	+ 1.6	+ 2.0	+ 2.3
Konservative.....	23.4	23.0	23.7	20.8	+ .4	+ .7	+ 2.9	+ 2.6
Venstre.....	12.1	12.4	11.9	10.5	+ .3	+ .5	+ 1.4	+ 1.6
Centrum-Demokrater	4.6	4.1	3.7	4.8	+ .5	+ .4	+ 1.1	+ .2
Kristeligt Folkeparti	2.7	2.4	2.1	2.4	+ .3	+ .3	+ .3	+ .3
Radikale.....	5.5	5.2	6.0	6.2	+ .3	+ .8	+ .2	+ .7
Fremskridtspartiet	3.6	4.0	3.4	4.8	+ .4	+ .6	+ 1.4	+ 1.2
SF.....	11.5	14.8	15.9	14.6	+ 3.3	+ 1.1	+ 1.3	+ 3.1
VS.....	2.6	.9	1.1	1.4	+ 1.7	+ .2	+ .2	+ 1.2
Kommunisterne.....	.7	.8	.9	.9	+ .1	+ .1		+ .2
Retsforbundet.....	1.5	1.2	1.0	.5	+ .3	+ .2	+ .5	+ 1.0
Andre	.1	2.3	3.0	3.8	+ 1.2	+ .7	+ .8	+ 3.7
Nettoforskydning					6.2	3.6	6.1	9.0

ritet, som sker igennem hele valgperioden. Man kan nogenlunde følge disse popularitetssvingninger gennem de meningsmålinger, som fire opinionsundersøgelsesbureauer regelmæssigt gennemfører for store dagblade⁵⁾. Disse forløb er naturligvis helt forskellige fra periode til periode og fra parti til parti. Men det er alligevel nyttigt at sammenligne forskydningerne igennem hele den flerårige valgperiode frem til udskrivelse af nyvalg med dem, der sker i løbet af de få uger, valgkampen varer. Gennemsnitligt sker der større bruttoforskydninger i de sidste uger end i de foregående år, det har været tilfældet ved 5 ud af de seneste 7 valg. Og summen af forskydninger før og under valgkampen er langt større end de samlede forskydninger. Det skyldes, at bevægelserne under valgkampen ofte går i andre retninger end dem, der prægede de foregående år, at valgkampen m.a.o. ophæver nogle af de forskydninger, der var udsigt til ved opløsningen af folketinget.

Tabel 3 viser tidsforløbet af partiforskydningerne ved valget i 1987 på grundlag af et større antal ret overensstemmende opinionsundersøgelser. De samlede nettoforskydninger var på 9,0%, det laveste i flere årtier. Forskydningerne før valgkampen var på 6,2%, i første del af valgkampen på 4,6% og i de sidste dage igen 6,1%. Når så omfattende forskydninger kun bevirker styrkeforandringerne i de tre faser er helt forskellige og delvis ophæver hinanden. Faktisk blev hovedbevægelserne fra mellemvalsperioden fortsat under valgkampen, det gælder især Socialdemokratiets tab og SFs fremgang. Men i de sidste dage gik bevægelsen den modsatte vej og udlignede en del af forskydningen. Omvendt stod Venstre og Konservative praktisk taget uforandrede, indtil de i sidste øjeblik overraskende fik et brat tab på tilsammen 4%, medens CD, Fremskridts-

partiet og Kristeligt Folkeparti fik uforudsete opsving i slutfasen. Denne har således bidraget afgørende til de i øvrigt ganske små partiforskydninger ved folketingsvalget. Den betydning fremgår klart af en sammenligning af fortegn og størrelse af forskydningen i de sidste dage med valgets samlede forskydning.

Tabel 4. Forskydninger før og under valgkampen i 1984.

Panelundersøgelse omfattende stemme ved folketingsvalgene i 1981 og 1984 samt et prøvevalg 4.1.1984, en uge før valget. Forspalten viser stabiliteten fra valget i 1981 indtil prøvevalget, hovedspalten stabiliteten fra prøvevalget til valgdag 1984. Hjørneprocent. Antal (= 100%) : 1029.

Stabilitet valg 1981-4.1.1984	Stabil. 4.1.-valg 10.1.1984		
	Stabil	Skifter	Alle
Stabil	70.1	2.4	72.5
Skifter.....	22.6	4.9	27.5
Alle vælgere	92.7	7.3	100.0

Ovenstående tal bygger på nettoforskydningerne, en måling af bruttoforskydningerne kan bedst foretages ved hjælp af paneldata. Sådanne foreligger for 1984-valget, hvor Observa afholdt et prøvevalg kun en uge før valgdagen. Tabel 4 viser, at 27,5% havde skiftet parti i den lange periode fra folketingsvalget i 1981 og under de første uger af valgkampen. I løbet af den sidste uge skiftede 7,3%. Det er så mange, at valgkampens afgørende indflydelse understreges. Alligevel forøges det samlede antal partiskift mellem valgene ikke af disse sidste 7% skift. Det kan virke paradoksalt. Men tabellen viser, at kun en tredjedel af disse er nye skiftere. 5% af partiskiftene i den sidste uge sker blandt folk, der allerede ved

prøvevalget havde haft til hensigt at skifte. Og halvdelen af disse skifter faktisk tilbage til det parti, som de havde stemt på ved forrige valg. Disse tilbagefald opvejer lige netop antallet af skift blandt hidtil stabile vælgere. Den resterende tredjedel er en yderst ustabil gruppe, der ombestemmer sig for anden gang og vælger et tredje parti.

Vælgerne kan således opdeles i fem grupper ud fra deres stabilitet. 70% holder fast ved samme parti hele tiden. 23% har bestemt af skifte allerede en uge før valget og fastholder denne hensigt. De sidste tre grupper på hver 2½% skifter i den sidste uge, nemlig de nye skiftere, de tilbagefaldne og trepartiskifterne. Tabel 5 viser, hvordan de enkelte partier forstod

at holde på deres vælgere i de to faser i 1984. Det viser sig ikke overraskende, at det store fremgangsparti Konservative fastholdt den største andel af sine gamle vælgere. Men også Socialdemokratiet og Kristeligt Folkeparti havde små tab, og Vestre og SF tabte omkring ⅓. De øvrige mindre partier bevarede kun omkring halvdelen af deres gamle vælgere. Småpartier har i almindelighed et stort vælgergennemtræk. Det er også dem, der havde største frafald i den sidste uge.

Men valgresultatet afhænger ikke blot af, om partierne kan holde på deres gamle vælgere. Småpartier har i almindelighed et stort vælgergennemtræk. Det er også dem, der havde største frafald i den sidste uge.

Tabel 5. Partier og stemmevandring 1984.

Partiernes vælgere fordelt på fem vandrerter, henholdsvis frafald (1981-vælgere) og tilgang (1984-vælgere). Procent vandret.

	Vælgerstabilitet					Antal (= 100%)
	Helt stabile	Engangsskiftere		Togangsskiftere		
		Før 4.1.	I den sidste uge	Tilbagefald	Trepartiskift	
Alle vælgere	70	23	2	2	2	1029
Parti 1981						
K.....	91	4	2	2	1	166
S	83	12	1	1	2	337
Krf.....	80	13	7			15
V	70	25	2	2	1	123
SF.....	67	25	3	4	1	94
R.....	55	34	3	5	3	64
VS	52	35		4	9	23
Frp	41	50	4	2	3	99
CD.....	37	47	4	4	8	78
Parti 1984						
S	86	10	1	2	1	325
Frp	84	8	2	4	2	49
Krf.....	80		7		13	15
VS	80		13	7		15
V	75	18	1	2	4	114
R.....	66	15	6	6	8	53
SF.....	62	28	3	4	3	101
K.....	54	43	1	1		281
CD.....	53	27	13	6	2	55

Men valgresultatet afhænger ikke blot af, om partierne kan holde på deres gamle vælgere, men også af, om de kan vinde nye. Tabellen viser, at socialdemokratiets stabilitet skyldes en kombination af små tab og små gevinster. Ellers er det i almindelighed de partier, der har tilbagegang, at de stabile tæller mest, da de har vundet få stemmer. Og valgets store vinder, de Konservative, kombinerer ringe tab med stor fremgang. Endelig er der et antal partier, hvis relative nettostabilitet skyldes ligevægt mellem stort frafald og stor tilgang. Det gælder Venstre (30,25%), SF (33,38%), Radikale (49,34%) og især Centrum-Demokraterne, hvis forholdsvis lille tilbagegang skyldes et tab på 2/3 af dets gamle vælgere og en tilgang på 50%. Tabellen viser, at de Konservative havde stor fremgang, dem at den skete tidligt, der var yderst små bevægelser i den sidste uge, og de var i ligevægt. Derimod fik en række småpartier en stærk tilgang på omkring 1/5 af deres endelige stemmetal i løbet af den sidste uge (Krf, VS, Rad og CD).

Valgkampens betydning understreges også af oplysninger givet efter valget. 78% af vælgerne har gennemsnitligt truffet deres partivalg, når der udskrives valg. Men de sidste 22% er nok til at give valgkampen vægt. Og størstedelen af disse

træffer først deres beslutning i aller sidste øjeblik. Og medens 85% af de stabile har truffet deres valg på forhånd, så sker størstedelen af partiskiftene under valgkampen.

En telefonundersøgelse foretaget for TVA aftenen før valget i 1987 viste, at 81% af vælgerne i år havde bestemt sig på forhånd, yderligere 7% i den første del af valgkampen og 5% i den senere del, medens 8% endnu aftenen før valget og et døgn efter den afsluttende partiledersdebate i fjernsynet endnu ikke havde bestemt sig.

28% af vælgerne ved et gennemsnitsvalg er i tvivl om, hvilket parti de skulle stemme på, og overvejer flere muligheder. De fleste blandt disse bliver skiftere.

Der forligger således en række mål for, hvem, der er modtagelig for valgkampen, og hvem der er påvirkelige. Man plejer at benytte betegnelsen kernevælgere om de mennesker, der hører fast til et bestemt parti og aldrig rokkes i deres stemmehensigt. Som kernevælger skal derfor her betragtes en vælger, der holder fast ved sammen parti som sidst, som havde besluttet sig på forhånd, og som ikke har overvejet at stemme på andre partier. Efter denne afgrænsning er 57% af befolkningen kernevælgere. Resten er på en eller anden måde på spil i valgkampen, de kaldes marginal- eller grænsevælgere. Men

Tabel 6. Beslutningsproces og stabilitet. Lodret og vandret procentfordeling.

	Procent lodret			Procent vandret	
	Alle vælgere	Stabile	Skiftere	Stabile	Skiftere
Beslutningstidspunkt					
Før valgkampen.....	78	85	48	87	13
Under valgkampen	10	8	18	62	38
I de sidste dage	12	5	34	43	57
Tvivl om partivalget					
Ikke i tvivl	72	79	45	87	13
Overvejede flere partier	28	21	55	59	41

godt halvdelen af dem ender alligevel med at stemme på samme parti som sidst.

Stabilitet og motivation

Betydningen af partivalget er forskellig fra vælger til vælger. For nogen er valget en aktuel ad-hoc løsning på landets politiske problemer. De undersøger udbuddet på det politiske marked og afvejer valgmulighederne mod hinanden, omtrent som forbrugeren overvejer varemærker i en butik. For andre er partivalget udtryk for et grundlæggende tilhørsforhold. De er tilhængere af deres parti, de identificerer sig med det. For dem betyder stemmeafgivelsen ikke, at de skal træffe et valg men at de får lejlighed til at bekræfte deres politiske tilhørsforhold. En sådan partitilhørsfølelse kan vokse frem af kernevælgerens gentagne stemme for samme parti. Ofte er den imidlertid overtaget fra andre, f.eks. når man arver barndomshjemmets partitilhør. Parti kan også opfattes som et udtryk for en social identitet. De store gamle klassepartier Socialdemokratiet og Venstre er opstået som udtryk for bestemte befolkningsgruppers interesser, henholdsvis arbejder og landmænd, og i disse grupper blev partitilhør betragtet som en næsten automatisk følge af det sociale tilhør.

I tabel 7 er vælgerne opdelt i fire grupper ud fra, om de føler sig som tilhængere af et parti, og hvor stærkt de identificerer sig med det⁷⁾. Det fremgår, at partitilhørs-

følelse har den stærkeste indflydelse på såvel valgdeltagelsen som partistabiliteten. Hos de overbeviste partitilhængere er valgdeltagelsen næsten 100%, men den falder til kun $\frac{2}{3}$ af vælgere helt uden nogen partipræference. Og antallet af kernevælger falder fra over $\frac{3}{4}$ af den første gruppe til under $\frac{1}{3}$ af den sidste, medens omvendt antallet af partiskiftere stiger fra 7% til halvdelen. Ingen anden faktor har så kraftig sammenhæng med partistabiliteten, og forklaringer af stabilitet bliver i vid udstrækning forklaringer af partitilhørsfølelse.

Forskelle i opfattelsen af partivalget fremgår også af de begrundelser, som vælgerne giver for deres valg⁸⁾. Nogle begrundet deres valg med, at de føler sig knyttet til partiet, at de hører til der, at de altid har stemt på det o.lign. Andre henviser til økonomiske gruppeinteresser: de stemmer på et parti, fordi det gør mest for landmændene, de gamle, parcelhusejerne, fordi de varetager deres interesser. Om begge disse typer af motivation gælder, at de bygger på faste, uforandrelige eller langsomt forandrelige faktorer, der fører til stemme på samme parti ved valg efter valg: de er langtidsfaktorer, der skaber kernevælgere.

Andre vælgere begrundet deres valg med aktuelle politisk spørgsmål og opgaver og partiernes politik i disse: arbejdsløshed og udlandsgæld, forurening og narkoproblemer. For disse vælgere er valget en måde at løse landets nuværende

Tabel 7. Partitilhørsfølelse, deltagelse og stabilitet. Procent vandret.

Partitilhørsfølelse	Valgdeltagelse		Partistabilitet			Antal (= 100%)
	Stemte	Stemte ikke	Kernevælger	Grænevælger	Skifter	
Stærkt partitilhør.....	96	4	77	16	7	1657
Svagere partitilhør	91	9	59	23	18	1182
Partipræference	84	16	40	26	34	1367
Ingen præference	67	33	31	20	49	367

problemer på, og langt de fleste af disse peger på økonomiske spørgsmål. For en anden vælgergruppe er partivalget først og fremmest et udtryk for tillid til lederne i partierne. Valget gælder ikke forskelle i partiernes politik, men i ledernes dygtighed og troværdighed. I fjernsynets tidsalder er det gerne partilederen selv, tilliden gælder. Navnlig statsministre tiltrækker mange tillidsstemmer. Således fik de Radikale det største antal tillidsstemmer i Baunsgårds regeringsperiode, Venstre i Hartlings og de Konservative i Schlüthers. Denne statsministereffekt spiller navnlig en rolle blandt de borgerlige vælgere, fordi de ikke har nogen klar præference for det ene eller andet af disse beslægtede partier. Og derfor lader personhensyn blive udslagsgivende. Aktuell politik og tillid er korttidsfaktorer, der næppe kan danne grundlag for stabil partitilhørsforhold. Endelig er der en gruppe vælgere, der giver ideologiske begrundelser for deres valg.

Tabel 8 viser, at partistabiliteten varierer stærkt med motivationen. Partitilhør er noget, der bygges op over lang tid, og som ikke skiftes fra dag til dag. Vælgere, der motiveres af partitilhør, er da også yderst stabile, $\frac{3}{4}$ er kernevælgere, og yderst få skifter parti. Næsten samme stabilitet

præger vælgere, der motiveres af økonomiske interesser. Vælgere, der motiveres af aktuelle spørgsmål og tillid, behøver naturligvis ikke at skifte parti, samme hensyn kan være udslagsgivende ved flere valg i træk, og nye overvejelser kan også føre til samme parti som sidst. Men bevægeligheden i disse grupper er fire gange så store som i de førømtalte grupper. Endelig udviser de ideologisk motiverede en middel stabilitet.

Mediernes rolle

Med 43% marginalvælgere står der naturligvis meget på spil i et dansk valg. Der er stor interesse for, hvad der påvirker de sidste beslutsomme. Men det gives der ikke noget alment svar på, bortset fra den banale konstatering, at jo længere beslutningen udskydes, jo mere tilfældige faktorer bliver udslagsgivende. Partier og politikere gør sig store anstrengelser for at tiltrække sig opmærksomheden i slutfasen. De inviterer til møde, uddeler valgpropaganda, og nogle politikere går ud på gader og stræder for at hilse på så mange mennesker som muligt. Men intet tyder på, at disse partiinitiativer har nogen større virkning. Valgkampens slagmark er i dag massemedierne, og slaget afgøres hjemme i dagligstuerne. Tabel 9 viser op-

Tabel 8. Valgbegrundelse og stabilitet. Procent lodret.

Valgbegrundelse	Kerne­vælgere	Grænse­vælgere	Skiftere	Antal (= 100%)
Partitilhør.....	75	18	7	689
Gruppeinteresse	70	21	9	791
Aktuel politik	47	23	30	1386
Tillid	49	23	28	758
Ideologi.....	57	24	19	837
Intetsigende begrundelse.....	57	21	22	384
I alt				
Langtidsfaktorer	73	19	8	1483
Korttidsfaktorer	48	23	29	2144
Alle vælgere	58	22	20	4845

mærksomheden over for valgkampen i de tre vigtigste medietyper. Den efterlader ingen tvivl om, at fjernsynet i dag er hovedarenaen. Der er også betydelig interesse om avisen, hvorimod radioens rolle er udspillet. På et direkte spørgsmål om, hvordan vælgerne under valgkampen bedst havde fået noget at vide om partiernes politik, svarede $\frac{3}{4}$ fjernsyn.

Tabel 9. Opmærksomhed over for valgkampen i medierne. Prc. lodret.

Fulgte valgkampen i medium	Fjernsyn	Radio	Avis
Meget	65	18	46
Noget, lidt	20	17	36
Slet ikke	15	65	18
Antal (= 100%)	4940	4948	6780

Tabel 10 viser, hvor mange, der fulgte partiernes valgudsendinger i fjernsynet i 1984. Der er en betydelig forskel fra den konservative udsending, som blev set af $\frac{2}{3}$ af vælgerne, til SAPs, som blev set af $\frac{1}{3}$. Tabellen viser imidlertid to gennemgående træk i seerinteresserne. For det første er interessen størst om de store og par-

lamentarisk centrale partiers udsendinger. De fem store partiers udsendinger blev set af over halvdelen af vælgerne, medens interesse om ens eget partis udsending. Det viser sig særlig tydeligt for de små partiers vedkommende. Medens 77% af retsstatsfolkene og 74% af VSerne så deres eget partis udsending, gjaldt det kun henholdsvis 41% og 44% af de øvrige vælgere. P.d.a.s. har fjernsynet givet små og nye partier langt større muligheder for at nå ud til vælgerne end tidligere, hvor partierne var afhængige af økonomiske og personelle ressourcer, der gjorde det næsten umuligt for nye partier at slå igennem. I dag behøver man kun gode argumenter og talegaver for gennem fjernsynet at vinde lydhørhed blandt vælgerne. Det blev overbevisende demonstreret af SF ved det første rigtige tv-valg i 1960. Og endnu mere iøjenfaldende var tre nye partiers gennembrud i 1973 med tilsammen 28% af stemmerne. Det ene af dem, Centrumdemokraterne, var dannet kun en måned før valget, men det fik alligevel 8% af stemmerne. Ved valget i 1984 var der næppe mange, der før valget havde hørt om de to nye partier SAP og ML, men deres valg-

Tabel 10. Partiudsendinger i fjernsynet.

Prc. af hvert partis vælgere, der så et partis valgudsending i fjernsynet 1984.

Stemte på parti	Så partis valgudsending i fjernsynet										
	K	S	V	SF	R	Frp	Krf	VS	Rfb	ML	SAP
Konservative	68	61	59	55	53	47	51	40	42	41	29
Socialdemokratiet	62	69	54	57	52	50	47	41	40	42	38
Venstre	71	59	69	46	54	45	50	37	43	40	31
SF	56	60	53	72	52	52	34	53	38	33	30
Radikale	69	65	63	51	71	39	41	43	33	39	33
Fremskridtspartiet	82	71	53	53	41	77	53	41	47	42	29
Kristeligt Folkeparti	76	55	62	48	66	52	76	31	35	38	31
VS	57	52	41	60	36	41	33	74	33	36	41
Retsforbundet	62	39	39	62	69	46	39	39	77	31	31
Alle vælgere	65	63	58	56	54	49	48	44	41	40	34

Note: CDs og kommunisternes udsendinger er ved en fejl faldet ud af undersøgelsen.

udsendelser blev alligevel set af henholdsvis 40% og 34%, og gennem deres deltagelse i partilederdiskussionen blev de kendt af næsten alle. At det ikke er tilstrækkeligt at komme på skærmen fremgår af, at de fik henholdsvis 1000 og 2000 stemmer, og at deres deltagelse i den følgende fjernsynsvalgkamp i 1987 ikke forøgede disse stemmetal.

Stabilitet og social baggrund

Næsten halvdelen af befolkningen er grænsevælgere, hvis valg endnu er uafklaret, når folketinget opløses. Det er derfor af stor interesse, hvem disse grænsevælge-

re er. Og tabel 11 viser, at der er betydelig forskel på antallet af grænsevælgere i de enkelte befolkningsgrupper.

Størst forskel er der mellem aldersgrupperne. Næsten $\frac{2}{3}$ af den yngste vælgergruppe er grænsevælgere, og over $\frac{1}{3}$ skifter parti ved et gennemsnitsvalg. Det er en større ustabilitet end hos nogen anden gruppe i tabellen. Med alderen tiltager stabiliteten, og i pensionistgenerationen er 69% kernevælgere. Partierne har altså mest at hente hos de yngste årgange.

Tabellen viser også et stærkt fald i stabiliteten med stigende uddannelse: der sker dobbelt så mange partiskift blandt vælgere med studentereksamen som

Tabel 11. Vælgerstabilitet.

Nogle befolkningsgruppers fordeling efter partistabilitet. Procent vandret.

	Kernevælgere	Grænsevælgere	Skiftere	Antal (= 100%)
Alder				
18-24 år	39	25	36	269
25-39 år	48	27	25	1736
40-64 år	61	20	19	2320
Over 65 år	69	17	14	1032
Uddannelse				
Folkeskole	62	20	17	3690
Mellem- og realskole.....	47	25	29	1163
Gymnasium.....	40	28	32	466
Stilling				
Landmand	62	24	14	486
Arbejder.....	62	21	17	1734
Middelklasse	50	24	26	2264
Bymæssighed				
Storby.....	51	24	25	1880
Småby	57	22	21	1808
Land	63	19	18	1667
Parti				
Socialdemokratiet	71	21	8	1934
Venstre.....	60	23	16	913
Konservative	56	21	23	636
Radikale.....	50	25	23	411
Fremskridtspartiet	46	22	31	336
SF.....	42	26	32	382
Centrum-Demokraterne	23	19	58	209
Småpartierne	41	29	35	462

blandt folkeskoleuddannede. Der er også en vis sammenhæng med stilling, idet arbejdere og landmænd er mere stabile end middelklassen. Dette hænger formodentlig sammen med deres tilknytning til de traditionelle klassepartier. Endelig er der større ustabilitet i by end på land, og navnlig er bevægeligheden stor i storbyerne.

Tabel 11 har vist en række karakteristiske forskelle på befolkningsgruppernes partistabilitet. Spørgsmålet er, om der ligger noget fælles mønster bag disse forskelle. Tabel 1 viste, at bevægeligheden har været stærkt voksende gennem nogle årtier. Denne forandring er øjensynligt slået stærkere igennem hos nogle befolkningsgrupper, medens den traditionelle stabilitet er mere rodfæstet i andre. Det virker rimligt, at den nye bevægelighed slår kraftiger igennem hos unge end hos ældre, hos højt- end hos lavtuddannede, i storbyerne end på landet og i middelklassen end hos de traditionelle partibærende klasser. Under alle omstændigheder har den sociale forandring i efterkrigstiden ført til den største vækst i de mest ustabile grupper: Middelklasse, storbyboer, højt uddannede.

Stabiliteten blandt partiernes vælgere varierer naturligvis fra valg til valg, men der er på den anden side nogle varige niveauforskelle på deres vælgerkorps. Stabiliteten er størst i de tre store gamle partier, kun i dem er kernevælgerne i flertal.

Navnlig Socialdemokratiet har overmåde stabile vælgere, 71% er kernevælgere og kun 8% skiftere. Alle partier fra dette århundrede har derimod et flertal af grænsevælgere, der har m.a.o. under halvdelen af deres vælgere hjemme, når der udskrives valg resten må overbevises i løbet af valgkampen. Et ydertilfælde udgør Centrum-Demokraterne med 76% grænsevælgere. Gennemsnitligt stammer 58% af

dets stemmer fra andre partier, og intet parti er så fuldstændigt afhængigt af valgkampen forløb, dets tilslutning er tre gange blevet halveret under valgkampen og to gange mere end fordoblet, jfr. tabel 5.

Der er i valgforskningen foregået en langvarig diskussion om marginalvælgerne rolle ud fra en demokratisk værdiorientering. I og for sig synes marginalvælgerne bedst at leve op til demokratiets krav til borgerrollen: de er påvirkelige for argumenter, de træffer et virkeligt valg, og de bidrager til at drage magthaverne til ansvar. Kernevælgerne er derimod vanevælgere.

Men de første valgundersøgelser fra USA i 1940'erne gav et helt andet billede af marginalvælgerne (floating voters): det var de mest uinteresserede, uvidende og overfladiske vælgere, der har bevægelige. Da det var hos disse at partierne måtte vinde fremgang, måtte de derfor orientere deres propaganda mod denne gruppes niveau.

Tabel 12. Stabilitet og aktivitet under valgkampen.

Procent af hver vælgertype, der udviser en form for aktivitet eller interesse.

	Kerne- vælger	Grænse- vælger	Skifter
Stor politisk interesse .	21	20	19
Så de fleste fjernsynsudsendelser..	51	46	46
Læste meget om politik i aviser	50	51	49
Diskuterede valget meget	23	27	30
Søgte at overtale andre	14	14	14
Spurgt til råds af andre	11	16	20

Imidlertid viser tabel 12, at der ikke i Danmark er nogen forskel mellem kernevælgere og grænsevælgere med hensyn til

politisk interesse og opmærksomheden over for valgkampen i medierne. Derimod er marginalvælgerne mere aktive i diskussionen om politik end kernevælgerne. Sammen holdes dette med, at marginalvælgerne har et højere uddannelsesniveau, svarer den danske vælgeradfærd altså mere til tesen om den oplyste marginalvælger end til floating voters tesen.

Afslutning

Denne artikel har belyst nogle træk i danske vælgeradfærd. Næsten halvdelen af de danske vælgere er grænsevælgere, der ikke har afgjort deres partivalg endeligt, når der udskrives valg. De kan m.a.o. påvirkes i løbet af valgkampen. Der er derfor meget på spil for partierne.

P.d.a.s. er der ikke nogen opskrift på, hvordan de overbevises, men hovedpåvirkningsredskabet er fjernsynet, og hvis der stadig er 5 eller 8 procent, der ikke har bestemt sig et par dage før, kan den afsluttende partilederrunde i fjernsynet blive udslaggivende.

Artiklen har p.d.a.s. også påvist, at der eksisterer en overordnet balance mellem højre og venstre i dansk politik, som ikke påvirker meget af den individuelle ustabilitet og partiernes svingende stemmetal.

Noter

1. Denne artikel gengiver hovedtrækkene i en række problemstillinger, der er analyseret i min bog: *Dansk Vælgeradfærd* (København, Akademisk Forlag 1987). Interviewdata stammer fra det danske valgforskningsprojekt. Data er deponeret i Dansk Data Arkiv, vedr. information om data henvises til *Danish Data Guide* 1986, s.55-57. Datagrundlaget for de fleste beregninger i denne artikel er data fra alle syv valg siden 1971 behandlet som en helhed.
2. Hvert partis nettoforskydninger ved et valg er dets samlede stemmetabeller gevinst, her opgjort i pct. af de afgivne stemmer. For valget som helhed kan der beregnes en samlet nettoforskydning, som er lig summen af alle fremgangspartiernes fremgang, som jo er lig summen af tilbagegangspartiernes tab.
3. Således havde de Radikale i 1984 en nettofremgang på 0,4%, men det udvekslede 4% af alle stemmer med andre partier.
4. Fald i valgdeltagelsen i 1979 og navnlig i 1981, hvor stemmeprocenten kun var 83,3, har vist sig at være forbigående afvigelser fra det høje normalniveau, måske forårsaget af vejrliget.
5. Gallup for Berlingske Tidende, AIM for Børsen, Observa for Jyllands Posten og Vilstrup for Politiken.
6. Observas paneldata er deponeret i DDA som studie nr. 1052.
7. Partitilhørefølelsen målt med et spørgsmål, om man følte sig som tilhænger af et parti. Tilhængerne blev yderligere spurgt, om de var stærkt overbeviste, medens de øvrige blev spurgt, om der alligevel var et parti der stod dem nærmere end andre.
8. Begrundelsen fremgår af svaret på et åbent spørgsmål: Hvad var den vigtigste grund til, at De stemte som De gjorde?